

УДК 81'276.6:34

Криськів М.Й.,
кандидат педагогічних наук,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТАРШОКУРСНИКІВ ТА ЧИННИХ ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ

Для того, щоб правильно організувати навчання, варто з'ясувати, чи застосування традиційних методів дає ті результати, які необхідні для успішного мовлення у процесі виконання службових обов'язків юриста, наскільки майбутні спеціалісти правоохоронної сфери усвідомлюють значення ефективності мовленнєвих дій і необхідність удосконалення своїх мовленнєвих умінь.

Щоб з'ясувати це, у Галицькому інституті ім. В. Чорновола (юридичний факультет), Тернопільському економічному університеті (юридичний факультет), Львівському державному університеті внутрішніх справ було проведено анкетування студентів старших курсів.

В анкеті було поставлено такі запитання:

1. Чи знаєте, які види мовленнєвої діяльності Вам доведеться здійснювати в роботі за спеціальністю? (Так. Не повністю. Ні.)
2. Як Ви оцінюєте свою готовність до кожного з них? (За п'ятибальною системою).
3. Чи відчуваєте якісь труднощі у спілкуванні з людьми? Які саме?
4. Чи відчуваєте якісь труднощі у підготовці монологічних висловлювань (хоча б – відповіді на екзамені)?
5. Як Ви оцінюєте своє уміння складати документи, що застосовуються у правоохоронній системі? (За п'ятибальною системою).
6. Яких умінь усного і писемного мовлення Вам не вистачає?
7. Яка, на Вашу думку, причина недосконалості Ваших мовленнєвих умінь?
8. У чому допоміг становленню Ваших комунікативних умінь курс "Ділове українське мовлення"?
9. Який вплив мало опрацювання цього курсу на засвоєння змісту спеціальних дисциплін?
10. Чи потрібний, на Вашу думку, мовний курс у ВНЗ юридичного профілю?
11. Якщо так, то чи влаштовує Вас його зміст? (Так. Не повністю. Ні)
12. Елементи змісту, які Вас повністю задовольняють:
13. Що у цьому курсі було зайве?
14. Що, на Вашу думку, варто було ввести додатково або опрацювати докладніше.
15. Чи викликала робота над курсом ділового мовлення зацікавлення? Якщо ні (або не зовсім), то чому?

Аналіз анкет 106 старшокурсників наведено у наступній таблиці

№ завд.	Варіанти відповідей	Кількість відповідей	Відсоток від числа опитаних
1	Так	59	55,6
	Не повністю	43	40,5
	Ні	3	2,9
	Без відповіді	1	0,9
2	“5”	7	6,6
	“4”	79	74,5
	“3”	15	14,2
	“2”	2	1,9
	Без відповіді	3	2,8
3	Ні	83	78,3
	Інколи	1	0,9
	Різні	20	18,9
	Без відповіді	2	1,9
4	Так	14	13,2
	Іноді	32	30,2
	Ні	51	48,2
	Інші	7	6,6
	Без відповіді	2	1,9
5	“5”	11	10,4
	“4”	60	56,6
	“3”	26	24,5
	“2”	1	0,9
	без відповіді	8	7,6
6	Ніяких	27	25,5
	Різні	47	44,3
	Інші	4	3,7
	Без відповіді	32	30,2
7	Ніяких	15	14,2
	Різні	44	41,5
	Без відповіді	47	44,3
8	Різні	64	60,3
	Без відповіді	42	39,7
9	Конкретні відповіді	48	45,2
	Неконкретні	20	18,9
	Незначний, ніякий	4	3,8
	Без відповіді	34	32,1
10	Так	102	96,2
	В основному	2	1,9
	Без відповіді	2	1,9
11	Так	79	74,5
	Не повністю	17	15,1
	Ні	7	7,6
	Без відповіді	3	2,8
12	Все	37	34,9
	Різні відповіді	27	25,5
	Без відповіді	42	39,6
13	Нічого	74	69,8

Різні відповіді	5	4,7
Без відповіді	27	25,5

Проаналізуємо відповіді студентів.

Перше запитання мало виявити, чи мають студенти, які 2–3 роки тому опрацювали курс ділового українського мовлення і склали відповідний екзамен, уявлення про види мовленнєвої діяльності, які їм доведеться виконувати у процесі роботи у правоохоронній галузі. Виявилось, що майже половина (44,34 %) конкретного уявлення про це не має. Незважаючи на те, що в ході опрацювання мовного курсу і вивчення спеціальних юридичних дисциплін у студентів була можливість усвідомити роль мовлення у фаховій діяльності.

У відповідях на друге запитання 81 % опитуваних заявляє про свою готовність до професійного мовлення. Отже, четверта частина студентів вважає себе цілком готовою, але не знає, до чого (81 % – 56 % = 25 %). 4 % студентів не змогли оцінити рівня своєї підготовки. Крім того, ніхто не вказав готовності до конкретних видів мовлення, навіть ті, що заявили про знання цих видів, обмежилися єдиною цифровою оцінкою. Сказане стосується і третього запитання: знають про види мовлення близько 56 %, а не відчують труднощів у спілкуванні 83 % (ймовірно, тому, що ніколи про це не задумувалися). Двоє не мають про це власної думки.

Відповіді на четверте запитання узгоджуються з першим непогано, хоч певний сумнів залишається, адже монологічне мовлення складніше за усне спілкування, і важко повірити, що тільки 16 із 106 студентів відчують труднощі при побудові монологу.

П'яте запитання анкети засвідчило, що курс ділового мовлення дав певні результати: студенти знають достатню кількість документів, які знаходять застосування у правоохоронній сфері, і досить високо, хоч і нижче, ніж загальні мовленнєві уміння, оцінюють свою здатність складати їх. І все ж понад 25 % анкетованих не задоволені своїми уміннями (і це після курсу ділового мовлення!), а 8 не зуміли оцінити власний рівень.

Шосте і сьоме запитання мали виявити усвідомлення студентами слабких місць у своєму мовленні і причин цього. Тут помітна явна суперечність з відповідями на друге запитання. Там 81 % назвали свою готовність до мовленнєвої діяльності доброю, а тут виявилось, що 30 % на таке запитання взагалі не можуть відповісти. А ще майже 25 % не бачать у себе ніяких недоліків, хоч п'ятіркою оцінили свої уміння лише 6,6 %. Серед недоліків, названих у 54 % відповідей, вказано справді важливі проблеми щодо усного і писемного мовлення, юридичного мовлення, публічних виступів, здатності сприймати чуже усне висловлювання, брати участь у діалогах і дискусіях, володіння орфографією, вживання суржиків тощо. Причини недосконалості своїх мовленнєвих умінь вказали 56,6 % опитуваних. Це теж не зовсім збігається з попередніми відповідями: понад 44 % не знають видів мовленнєвої діяльності (отже й не можуть усвідомлювати своїх недоліків), 39 % не відчують будь-яких труднощів. Правда, серед названих причин недоскопального мовлення є й вагомі: недостатня начитаність, низький рівень освіченості, вузьке коло спілкування, бідність лексичного запасу, вплив російськомовної школи і двомовного середовища, а це вже результати серйозного самоаналізу.

З відповідей на восьме запитання незрозуміло, як 81 % студентів могли високо оцінити свої уміння (у п.2), якщо 42 з них (39,7 %) не змогли визначитися щодо користі від курсу ділового мовлення. Тільки 60 % дали серйозні і продумані відповіді (удосконалення мовлення, закріплення знань, інтелектуальний розвиток, навички складання документів тощо).

Здавалось би, старшокурсники могли б уже усвідомити, чи набуті у процесі вивчення курсу ділового мовлення знання і вміння знаходять застосування у подальшому навчанні. Проте лише близько половини опитаних мають про це власну думку (45,2 % дали позитивні, 3,8 % – негативні відповіді), 32 % не відповіли нічого, 20 % обмежилися загальниками “позитивний”, “значний”, “великий”, за якими нічого не стоїть.

Особливо дивно, що 40 % студентів не можуть оцінити, чи курс корисний (запитання 8), і водночас майже всі (96 %) вважають, що він потрібний (запитання 10).

Запитання 11, 12, 13 і 14 повинні були виявити, чи сформувалася у студентів певна думка щодо змісту мовного курсу і шляхів його вдосконалення.

Якщо користь від курсу ділового мовлення (запитання 9) бачать більше 45 % студентів, а цілком влаштовує його зміст 74,5 % (запитання 11) опитаних, то це може означати лише те, що 29% відповідали навмання. Ще одне підтвердження цього – відсутність відповіді на запитання 12 майже у 40 % анкет. Та й відповідь “все задовольняє” важко визнати серйозною, а таких близько 35 %. Над можливістю поліпшення змісту шляхом вилучення окремих тем задумалися лише 5 студентів (4,7 %). 74 студентів (70,75 %) вважають, що нічого зайвого у курсі не було. Решта 27 (25,5 %) студентів ніякої думки щодо цього не мають. Ще більше тих, хто не дав відповіді на запитання про те, що потрібно додатково ввести у програму курсу (43,4 %). Лише 7 (6,7 %) не бажають будь-яких змін. Пропозиції решти студентів дуже різноманітні, але більшість із них не виходять за межі загальноосвітніх завдань (орфографія, зразки документів, виправлення суржика), збільшення кількості годин або тривалості опрацювання курсу. Над проблемою наближення мовного курсу до потреб правоохоронної сфери задумалися всього 6 студентів (5,6 %). Більше 40 % студентів ніякої думки щодо цього не мають.

Зовсім несподіваними виявилися відповіді на останнє запитання анкети, найбільш особистісне, – про інтерес до курсу. Хоч на більшість запитань багато студентів не могли дати відповіді, про те, що курс ділового мовлення був цікавим, заявило 84,7 % опитаних. Мабуть, багато хто зацікавлення курсом зводив до організації занять.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що курс ділового мовлення, прослуханий студентами, не забезпечив усвідомлення ними ролі мовлення у діяльності юриста, оскільки був недостатньо зорієнтований на потреби спеціальності, а отже, не стимулював цілеспрямованої роботи кожного студента над удосконаленням своєї мовленнєвої професійної компетенції.

Анкетне опитування було проведено і серед чинних працівників правоохоронної сфери. Охоплено 44 особи різного віку і стажу роботи, з вищою або

середньою спеціальною освітою. Мета анкетування – з'ясувати, чи усвідомлюють вони роль мовленнєвих умінь, значення спілкування, чи відчують потребу у підвищенні власної мовленнєвої компетенції (зміст анкети див. у додатку Б).

На 1-ше запитання про необхідні якості правоохоронця – 6 чол. (13,64 %) не змогли відповісти. У решті анкет відповіді були дуже різноманітні, але здебільшого стосувалися питань юридичної і фізичної підготовки. Уміння спілкуватися вказали 10 (22,72 %), знання мови – 5 (11,36 %), грамотність – 2 (4,5 %).

Про труднощі у процесі виконання службових обов'язків (2-ге запитання), пов'язані з застосуванням мови, заявило 5 чоловік (11,36 %) – написання власних назв, оформлення документів, заміна звичних російських слів українськими. Ніяких труднощів не відчують 16 опитуваних (29,54 %). Не дали жодної відповіді 11 чоловік (25 %).

Навички спілкування важливими для юристів (3-тє запитання) вважають 38 чоловік (86,36 %), не мають власного погляду на це питання шестеро (13,63 %), хоч у кожній анкеті йдеться про те, що під час професійної діяльності доводиться контактувати з різними групами людей. Успішність цих контактів, а отже й задоволення власним умінням спілкуватися, засвідчили 37 опитуваних (4-те запитання) (відповіді *так* – 16, *в основному* – 21), що становить у сумі 84 %. Інші, крім двох, які залишили запитання без відповіді, до своїх умінь поставилися критично (“не зовсім”) – 11,36 %.

Відповідаючи на 5-те запитання, лише 11 (25 %) опитуваних вказали суто мовні причини недосить ефективного спілкування – вади писемного чи усного мовлення, низький загальний мовленнєвий розвиток, освіченість, нездатність сприймати чужі висловлювання (“вислуховувати співбесідника”), інші ж вказували такі чинники, як завантаженість, брак часу, а 10 (22,7 %) не дали жодної відповіді. Про відсутність будь-яких причини заявили 13 чоловік (29,5 %). Цей показник не збігається з відповідями на 5-те запитання (там задоволеними власними навичками спілкування було 16 (36,37 %)). Ще більше здивування викликають відповіді на 6-те запитання: на “5” оцінили своє уміння спілкуватися лише троє (6,8 %) – це при 16 повністю задоволених цими уміннями. Хоч не задоволених своїми уміннями було п'ятеро, оцінку “3” поставили собі лише троє.

Показові відповіді на 7-ме запитання: труднощів при письмовому викладі думок не відчуває 20 опитуваних (45,5 %). 19 чол. відповіді на це запитання не дали (43,2 %). Лише в 5 анкетах (11,6 %) були відзначені труднощі з уживанням розділових знаків, з оформленням думок, з обґрунтуванням доказів, з дотриманням ділового стилю, з оперуванням професійною лексикою.

Умінням складати ділові папери (8-ме запитання) задоволені 22 працівники (50 %), бачать свої недоліки 17 (38,7 %), не задоволені троє (6,8 %). У двох анкетах відповіді немає (4,5 %).

Прагнення удосконалити свої можливості усного і писемного висловлювання думок (9-те запитання) виявили 27 опитуваних (61,4 %), в т.ч. й багато тих, хто в основному такими своїми уміннями задоволений. 17 анкетованих на запитання не відповіли (38,6 %). Проте привертає увагу, що переважна більшість із 27 наявних

відповідей стосуються або загальноосвітнього аспекту основної підготовки (пунктуації, орфографії, словникового запасу, знання іноземних мов, навіть почерку), або оформлення документів про усне і писемне мовлення сказали тільки 4 опитувані. Про вживання юридичної термінології, про мовленнєві аспекти професійної діяльності не висловився ніхто.

Можливі шляхи удосконалення своїх мовленнєвих умінь (10-те запитання) – читання, самоосвіта, заочне навчання тощо – бачать 23 опитувані (52,3 %). В інших такі проблеми не виникають.

Аналіз анкет засвідчив, що значна частина працівників правоохоронної сфери не усвідомлює ролі мовлення у розв'язанні повсякденних службових завдань, не бачить зв'язку між мовленнєвими умінями і результатами професійної діяльності, не відчуває труднощів у професійному спілкуванні, не критично ставиться до недоліків у власній мовно-мовленнєвій підготовці. Можливість самовдосконалення здебільшого бачать у підвищенні орфографічної грамотності, в усуненні елементів мовного суржику, в кращій орієнтації у структурі і мовному оформленні ділових документів. Лише незначна частина анкетованих відчуває потребу у зв'язності, послідовності, переконливості власних висловлювань, в адекватному сприйманні чужого мовлення. Якщо врахувати, що всі опитані закінчили навчання у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах недавно (від 1 до 10 років тому), усі виявлені недоліки можна з повним правом пояснити саме вузькими рамками курсу ділової української мови і неефективністю застосованої у процесі його опрацювання методики.

Література

1. Кацавець Р. С., Кацавець Г. М. Мова у професії юриста : [підручник] / Р. С. Кацавець, Г. М. Кацавець. – К. : Алерта, 2005. – 284 с.
2. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Писемне та усне ділове спілкування. – 3-є вид. – К. : Вища школа, 1982. – 287 с.
3. Токарська А. С. Ділове мовлення юристів у схемах і тестах : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 272 с.
4. Токарська А. С., Кочан І. М. Культура фахового мовлення правника / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – Львів : Світ, 2003. – 312 с.
5. Токарська А. С. Навчальний посібник з удосконалення мовної підготовки для курсантів і студентів вищих закладів освіти МВС України / А. С. Токарська. – Львів, 2001. – 162 с.
6. Удосконалення мовної підготовки. Програма курсу для курсантів і слухачів відомчих навчальних закладів юридичної освіти / [укл. Г. С. Онуфрієнко]. – Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 1997.
7. Українське ділове мовлення : Практикум : [посібник] / І. М. Зрицька, І. О. Чикаліна. – Донецьк, 1997. – 128 с.

Анотація

Пропонована стаття є частиною дослідження ефективних шляхів підвищення мовленнєвої компетенції майбутніх юристів. Застосований констатувальний експеримент мав завдання виявити результати опрацювання мовного курсу у ВНЗ такого профілю.

Ключові слова: мовний курс, мовленнєва компетенція, мовленнєва діяльність, мовленнєві уміння.

Аннотация

Предлагаемая статья является частью исследования эффективных путей повышения речевой компетенции будущих юристов. Задача примененного констатирующего эксперимента заключалась в определении результатов изучения языкового курса в ВНЗ такого профиля.

Ключевые слова: языковой курс, речевая компетенция, речевое действие, речевые умения.

Summary

The given article is a part of the effective methods investigation of the communicative competence improvement of the law school students. The aim of the stating experiment was to find out the results of the adapted language course at Higher Educational Institution.

Keywords: language course, communicative competence, communicative activity, communicative ability.

УДК 81'373:004:371.315

Сидоренко О.М.,
кандидат філологічних наук,
Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКА КОМП'ЮТЕРНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЧИННИК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Безсумнівим є той факт, що у вік бурхливого розвитку комп'ютерно-інформаційних технологій перспективним напрямком подальшої словникарської роботи можна вважати комп'ютерну лексикографію. Такий різновид видань значно спрощує і пришвидшує пошук необхідної інформації та її використання.

Аналіз досліджень і публікацій. Уже нині ми спостерігаємо велику кількість енциклопедичних словників, розміщених у мережі Інтернет. Одним із найбільших є *Вікіпедія*⁵⁹ – міжнародний проект, спрямований на створення універсальної енциклопедії. Словник є непрофесійним, адже наповнення та редагування може здійснювати кожен користувач, але ця певна недосконалість компенсується швидкістю розширення та відточування словникових статей. Також своєю актуальністю вирізняються словники, які є розділами пошукових систем (наприклад, *Янедкс*⁶⁰), в них можна отримати розгорнуту довідку майже про будь-яке потрібне слово, а також – його переклад на кілька мов за електронним словником *АВВУУ Lingvo*. Статті тут взято із найвідоміших енциклопедій та лінгвістичних словників, щоправда, російських або радянських, оскільки сам ресурс є російським (наприклад, *“Толковый словарь русского языка”* в 4 томах Д.Н. Ушакова (1935–1940), *“Большая советская энциклопедия”* в 30 томах (1969–1978), *“Новейший философский словарь”* під редакцією А.А. Грицанова (2003) тощо).

⁵⁹ <http://uk.wikipedia.org>

⁶⁰ <http://www.yandex.ru>